

## نگرش گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی اراضی و راهکارهای متناسب از دیدگاه آنان (مورد مطالعه: گندم کاران روستاهای شهرستان هشتروند)

علی شمس<sup>۱\*</sup>، جواد احدزاده<sup>۲</sup>، علیرضا عباسی<sup>۳</sup>، زهرا هوشمندان مقدم فرد<sup>۴</sup>

تاریخ پذیرش: ۷ مهر ۱۳۹۳

تاریخ دریافت: ۲ مرداد ۱۳۹۳

### چکیده

دستیابی به توسعه کشاورزی نیازمند طراحی و اجرای برنامه‌ها و استراتژی‌های صحیحی است که گام اول تدوین برنامه‌ها نیز شناسایی وضعیت موجود از بعد توانمندی‌ها و مشکلات می‌باشد. پراکندگی و قطعه‌قطعه بودن اراضی کشاورزی یکی از مهم‌ترین این مشکلات می‌باشد. تحقیق توصیفی-همبستگی حاضر باهدف بررسی نگرش گندم کاران شهرستان هشتروند در خصوص یکپارچه‌سازی و راهکارهای متناسب برای یکپارچه‌سازی از دیدگاه آن‌ها در سال ۱۳۹۲ صورت گرفت. اعتبار و روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) با استفاده از نظرات اساتید و کارشناسان مرتبط تأیید و پایایی آن نیز از طریق مطالعه مقدماتی و محاسبه آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۵ و ۰/۸۰ برای بخش نگرش و راهکارها به‌دقت آمد. جامعه آماری را کلیه گندم کاران نواحی روستایی شهرستان هشتروند در استان آذربایجان شرقی تشکیل می‌دادند که ۱۸۶ گندم کار به‌عنوان نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی از ۱۵ روستای این شهرستان انتخاب و مورد مطالعه واقع شدند. نتایج نشان داد که اکثریت گندم کاران (۶۷/۷ درصد) نسبت به یکپارچه‌سازی نگرش نامساعدی دارند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین سابقه کشاورزی با نگرش گندم کاران رابطه مثبت و معنی‌دار ولی بین تعداد قطعات کل با نگرش رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که چهار عامل اقدامات بازدارنده، اقدامات مشاعی-تعاونی، اقدامات حمایتی-تسهیلاتی و اقدامات انگیزشی-ترویجی ۵۹/۹ درصد از واریانس کل مربوط به راهکارهای یکپارچه‌سازی را تبیین کردند.

**واژه‌های کلیدی:** توسعه کشاورزی، گندم کاران، روستاهای شهرستان هشتروند، نگرش به یکپارچه‌سازی، یکپارچه‌سازی اراضی.

۱- استادیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان.

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی و کارشناس اجتماعی طرح شبکه آبیاری سد سهند

۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان.

۴- دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان.

(\*- نویسنده مسئول: Shams@Znu.ac.ir)

## مقدمه

رسیدن به توسعه کشاورزی به‌عنوان جزئی از توسعه ملی نیازمند وجود شرایط و استلزاماتی می‌باشد که یکی از آن‌ها یکپارچه بودن اراضی می‌باشد. پراکندگی و کوچک بودن قطعات اراضی که از عناصر ساختاری سنتی کشاورزی ایران است، مانعی اساسی در توسعه کشاورزی بوده (عبداله‌زاده و کلاتری، ۱۳۸۵) و مسائل عمده‌ای از قبیل غیر کارآمد بودن مدیریت مزرعه، عدم استفاده مؤثر از تکنولوژی و ماشین‌آلات و پایین بودن بهره‌وری عوامل تولید را به دنبال دارد (امیرنژاد و رفیعی، ۱۳۸۸). در این ارتباط دمیتریو و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۲) با اشاره به نتایج تحقیقات متعدد صورت گرفته در این زمینه گزارش می‌کنند که قطعه‌قطعه بودن اراضی به‌عنوان یکی از جدی‌ترین موانع توسعه عقلایی کشاورزی می‌باشد، چراکه جلوی مکانیزاسیون را گرفته و با افزایش هزینه‌های تولیدی درآمد خالص کشاورز را پایین می‌آورد. آن‌ها با اشاره به افزایش رقابت بازارهای کشاورزی و صنعتی شدن آن در شرایط امروزی، اثرات نامناسب قطعه‌قطعه بودن اراضی را بسیار بیشتر از گذشته ارزیابی می‌کنند. در واقع یکی از ویژگی‌های مناطق روستایی برخی کشورها و از جمله ایران، عدم استفاده بهینه از عوامل تولید به‌ویژه زمین و آب به دلیل خرد بودن و پراکندگی اراضی متعلق به هر یک از بهره‌برداران می‌باشد (عینالی و همکاران، ۱۳۹۲)؛ و ساختار زمین‌های کشاورزی از دو مشکل دیرینه و رو به تزاید کوچکی قطعات بهره‌برداری و پراکندگی قطعات هر بهره‌بردار رنج می‌برند (جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۰). البته در بحث پراکندگی اراضی مواردی مانند کل زمین تحت مالکیت هر بهره‌بردار، تعداد قطعات هر بهره‌بردار، اندازه و شکل قطعات و نیز میزان پراکندگی قطعات مهم بوده و تأثیرگذار هستند. (دمیتریو و همکاران، ۲۰۱۲). برای حل این چالش در کشورهای مختلف جهان، اصلاحات اراضی و یکپارچه‌سازی به‌عنوان یک ضرورت و یک راه‌حل منطقی استفاده شده است (اجلالی و همکاران، ۱۳۹۱). افتخاری (۱۳۷۵) یکپارچه‌سازی اراضی را فرآیندی از اصلاحات ارضی تعریف می‌کند که با تغییر در ساخت فضایی اراضی زراعی از طریق اصلاح مدیریت مزرعه، ضمن تحرک بخشی به اقتصاد روستایی، تحرک در ساختار نواحی روستایی و توسعه روستایی را تسهیل می‌کند. پاساکارنیز و مالین<sup>۲</sup> (۲۰۱۰) نیز اعتقاد دارند که یکپارچه‌سازی یک فرایند مدیریت مؤثر و فعال برای زمین است که نه تنها به مشکلات قطعه قطعه شدن زمین، بلکه اگر با دقت انجام گیرد، ممکن است ابزاری برای ترویج توسعه پایدار روستایی باشد. در یکپارچه‌سازی قطعات پراکنده هر واحد بهره‌برداری در قالب یک تا حداکثر سه قطعه تجمیع پیدا کرده و مالکیت‌های جدید در یک‌تکه و یا در حداقل ممکن قطعات ایجاد می‌گردد (امینی و همکاران، ۱۳۸۶).

البته باید اشاره کرد که شاید در برخی موارد قطعه قطعه بودن زمین‌ها مزایایی مانند مدیریت بهتر ریسک، برنامه‌ریزی کشت و تنوع اکولوژیکی را به همراه داشته باشد. در واقع وقتی کشاورز در چندین قطعه، چندین محصول متفاوت را کشت می‌کند، در موقع وقوع ریسک‌هایی مانند بلایای طبیعی، آب و هوایی و نیز آفات و بیماری‌ها آسیب‌های وارده به کشاورز در مقایسه با زمانی که در یک مکان واحد کشت می‌کند، کمتر خواهد بود (ون دیک<sup>۳</sup>، ۲۰۰۴). ولی این مزایا در مقایسه با مشکلات موانعی که پراکندگی اراضی داراست، بسیار کم می‌باشد.

در خیلی از کشورهای دنیا و نیز ایران دولت‌ها تلاش‌های گسترده‌ای برای یکپارچه کردن اراضی کشاورزی انجام می‌دهند، ولی نتایج حاصله زیاد رضایت‌بخش نبوده است. به‌طور مثال کشورهایی از قبیل بنگلادش، هند، تایلند، نپال و پاکستان سیاست‌هایی را در ارتباط با تشویق یکپارچه‌سازی و ممانعت از تقسیم بیشتر زمین اتخاذ کرده‌اند ولی این سیاست‌ها با شکست مواجه شده و یا موفقیت اندکی داشته‌اند (تاچا و نیرولا، ۲۰۰۸). در واقع مهم‌ترین مسئله‌ای که باید در

1- Demetriou et al

2- Pasakarnis and Maliene

3- Van Dijk

نظر داشت بحث زمین و مدیریت آن است. نیرولا و تاپا<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) عنوان می‌کنند که زمین به‌عنوان یک منبع مصرفی محدود و غیرقابل تولید مجدد، نقش مهمی در معیشت و امنیت مالی در انتقال بین نسلی ایفا می‌کند و رابطه بین زمین و صاحبان آن عمیق بوده و به‌نوعی استاندارد زندگی، دارایی، منزلت اجتماعی و آرزوهای آن‌ها به زمین وابسته است. دلیل اصلی عدم موفقیت طرح‌های یکپارچه‌سازی به خاطر این است که شرایط و استلزاماتی برای موفقیت این طرح‌ها نیازمند است. در این زمینه بولارد<sup>۲</sup> (۲۰۰۷) طی تحقیقی در کشور زامبیا عنوان می‌کند که برای رسیدن به موفقیت در امر یکپارچه‌سازی شرایط زیر باید مهیا باشد: (۱) اصلاحات ارضی اتفاق افتاده در گذشته در حال حاضر باید با فناوری‌های جدید، واقعیت‌ها و خواسته‌های مردم همراه بشود و در کلیه فرایندهای مربوط به یکپارچگی اراضی موارد مربوط به پایداری بایستی در نظر گرفته شود تا منافع نسل‌های آینده به خطر نیفتد، (۲) یکپارچه‌سازی اراضی تنها با موافقت، حمایت و مشارکت صاحبان و مالکان اراضی امکان‌پذیر می‌باشد و در این فرایند از تعاونی‌ها و نهادهای اجتماعی مرتبط بایستی نهایت استفاده را برد. (۳) هر کشوری بایستی متناسب با شرایط خود طرح‌های یکپارچه‌سازی را تدوین و اجرا نماید و طرح‌های موفق در زمینه یکپارچه‌سازی بایستی مورد شناسایی و توجه قرار گرفته و در سطح ملی گسترش داده شود و (۴) برای حل و فصل مشکلات و موضوعات بر خواسته از یکپارچه‌سازی یک دادگاه مستقل و آگاه باید وجود داشته باشد که از حقوق تمامی افراد ذینفع به شکل عادلانه حمایت کند.

کشاورزان اصلی‌ترین و مؤثرترین عامل در زمینه یکپارچه‌سازی اراضی می‌باشند و البته نباید این واقعیت را هم که سایر افراد محلی تأثیرگذار، قانون‌گذاران و سایر مدیران تصمیم‌گیر نقش مهمی در این فرایند دارند را نادیده گرفت. هر تصمیمی را که کشاورزان اتخاذ می‌کنند در رفتار آن‌ها انعکاس می‌یابد و این رفتار تحت تأثیر متغیرهای ساختاری (پیشگویی‌کننده) و میانجی می‌باشد (ویلوک و همکاران<sup>۳</sup>، ۱۹۹۹) که ویژگی‌های شخصی (مانند دارایی، تحصیلات، سن و غیره) و محیط بیرونی مانند سیاست‌ها و شرایط فیزیکی - زیستی جزء این عوامل اثرگذار اولیه هستند. متغیرهای میانجی مانند نگرش و اهداف کشاورزان در ارتباط بین تصمیمات و متغیرهای اصلی نقش واسطی را ایفا می‌کنند (تاپا و همکاران، ۲۰۰۸). لذا نگرش در خصوص یکپارچه‌سازی روی تصمیمات و رفتارهای کشاورزان در خصوص پذیرش یا عدم پذیرش یکپارچه‌سازی نقش متغیر میانجی را داشته و به‌عبارتی دیگر گرچه عوامل بی‌شماری روی تمایل و پذیرش یکپارچه‌سازی از طرف کشاورزان تأثیرگذار هستند، ولی یکی از مهم‌ترین آن‌ها نگرش می‌باشد. نگرش یکی از مفاهیم روانشناسی اجتماعی است که ترکیبی از سه عنصر شناختی، عاطفی و رفتاری بوده و عامل اصلی تغییر رفتار می‌باشد. ضرورت بررسی نگرش افراد از آن جهت است که به مدیران و مجریان کمک می‌کند تا از شیوه تفکر افراد درباره موضوعات مشخص مطلع شده و در صورت نیاز برنامه‌هایی را برای تغییر نگرش آنان طراحی کنند (عموبیگی و حیاتی، ۱۳۸۸). در این ارتباط و در خصوص تأثیر نگرش بر رفتار کشاورزان باقری و شاه‌پسند (۱۳۸۹) گزارش کردند که تصمیم کشاورزان به پذیرش عملیات کشاورزی پایدار نیز متأثر از عوامل مختلفی است که یکی از این عوامل نگرش آنان می‌باشد (باقری و شاه‌پسند، ۱۳۸۹) و در واقع نگرش یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تصمیم کشاورزان به پذیرش عملیات کشاورزی پایدار می‌باشد (آهنستروم و همکاران<sup>۴</sup>، ۲۰۰۹). ذکر این نکته ضروری است که عوامل متعددی در رابطه بین نگرش‌ها و رفتارها تأثیرگذارند. علاوه بر آن، رفتارها نیز تحت تأثیر عوامل دیگری به‌جز نگرش قرار دارند؛ که در مطالعات متعدد صورت گرفته در ایران و سایر کشورهای دنیا در خصوص پذیرش نوآوری‌ها و روش‌های جدید از جمله یکپارچه‌سازی به این

1- Niroula and Thapa

2- Bullard

3- Willock et al

4- Ahnstrom et al

متغیرها اشاره شده است که به نتایج برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد. امیری باغبادرانی (۱۳۷۲) میزان هزینه تولید و درآمد، تعداد و مساحت قطعات، میزان ارزش زمین، شیرزاد (۱۳۷۶) عوامل روانی، ارتباطی و اطلاع‌رسانی، ناتوانایی‌های فردی، موقعیت اراضی، عوامل محیطی، نهادهای محلی، حمایت‌های: اعتباری، ترویجی و دولتی، محسنی (۱۳۸۳) فعالیت‌های آموزشی و ترویجی و ارائه حمایت‌های اعتباری و خدماتی، آهنگر کلایی و همکاران (۱۳۸۵) قوانین، سابقه کشاورزی، مالکیت، دانش فنی، تحویل به‌موقع اراضی یکپارچه‌سازی شده، ساخت راه‌های مناسب بین مزارع، ساخت کانال‌های مناسب، کاهش مصرف آب و کاهش هزینه تولید، عوامل فرهنگی، پایبندی به باورها و اعتقادات سنتی، سطح سواد و متعاقب آن عدم برخورداری از دانش فنی و آگاهی‌های به‌هنگام، وثوقی و همکاران (۱۳۸۵) سطح سواد مالکان، میزان آگاهی از مزایای طرح، میزان مالکیت اراضی، عضویت افراد در تشکل‌ها، دفعات شرکت در کلاس‌های ترویجی، موقعیت فرد در تشکل، اعتماد مالکان به یکدیگر، عوامل انگیزشی، میزان اعتماد مالکان به دولت، کندری و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۰۴) سطح تحصیلات، سن، خشکی منطقه، یارانه‌ها، خدمات ترویجی، بیمه محصولات کشاورزی، نوع خاک و دسترسی به اطلاعات، ساکا و همکاران<sup>۲</sup> (۲۰۰۵) اندازه مزرعه، تعداد تماس‌های ترویجی و میزان عملکرد را در تصمیم کشاورزان و بهره‌برداران مختلف کشاورزی در زمینه پذیرش یا عدم پذیرش فناوری‌ها و روش‌های جدید تأثیرگذار گزارش کرده‌اند.

به‌طور خلاصه تحقیقات صورت گرفته در این زمینه نشان داده است که باوجود اذعان خیلی از کشاورزان به فواید یکپارچه‌سازی موانعی مانند الف- عوامل جغرافیایی و خاک‌شناسی خود زمین‌ها (از قبیل دوری و نزدیکی به جاده‌های ارتباطی، دسترسی به آب، کیفیت خاک، شیب زمین، سیل گیر بودن، ارتفاع، توپوگرافی زمین، هزینه‌های بالای عملیات یکپارچه‌سازی در شروع). ب- عوامل فرهنگی و روان‌شناختی مربوط به کشاورزان (سنت و آداب فرهنگی، تحول در خانواده‌های گسترده و تغییر و تحول در شیوه‌های بهره‌برداری از زمین همچون اجاره‌های مالکانه، رشد جمعیت، نوع اقلیم، افزایش جمعیت، وراثت، فقر، خرید و فروش، توزیع نامناسب دارایی‌ها، ترس از دست‌دادن زمینه‌ای خوب، عدم آگاهی از ماهیت یکپارچه‌سازی و عدم اطمینان به طرح) باعث شکست یا عدم موفقیت و به عبارتی حفظ وضعیت موجود می‌شوند. در این زمینه جمشیدی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در تحقیقی گزارش کردند که عامل فیزیکی (وسعت اراضی، متوسط اندازه قطعات خانوار و جاده‌های سنتی بین مزارع) مهم‌ترین عامل قطعه‌قطعه شدن اراضی در بین بهره‌برداران بخش کشاورزی ساکن در شهرستان شیروان و چرداول می‌باشد. همچنین عوامل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کاربری را بعد از عامل فیزیکی دخیل می‌دانند.

شهرستان هشتروند به‌عنوان انبار غله گندم ایران بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ دارای ۶۰۸۲۲ نفر جمعیت می‌باشد که ۶۵ درصد جمعیت آن روستایی و تنها ۳۵ درصد شهری می‌باشند. این شهرستان از دو بخش مرکزی (با پنج دهستان) و نظرکهریزی (با دو دهستان) (استانداری آذربایجان شرقی، ۱۳۹۳) به‌عنوان یکی از قطب‌های تولید گندم در استان آذربایجان شرقی مطرح است. بیشتر گندم تولیدی این شهرستان به‌صورت دیم بوده، به‌طوریکه از ۶۰ هزار و ۷۰۰ هکتار اراضی زراعی زیر کشت گندم در شهرستان هشتروند، ۵۸ هزار هکتار دیم و دو هزار هکتار آن آبی می‌باشد (سایت سازمان جهاد کشاورزی شهرستان هشتروند، ۱۳۹۳).

با توجه به شناخت محققان از منطقه مورد مطالعه و نیز مصاحبه‌های میدانی با کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی شهرستان هشتروند و کشاورزان منطقه (مصاحبه میدانی، ۱۳۹۲) پراکندگی و قطعه قطعه بودن اراضی یکی از مهم‌ترین

1- Koundouri et al

2- Saka et al

مشکلات و از ویژگی‌های غالب نظام بهره‌برداری منطقه در کنار سایر مشکلات دیگر گزارش شد. لذا این تحقیق باهدف بررسی دلایل ایجاد این وضعیت و نیز راهکارهای متناسب برای برون‌رفت از این مشکل از دیدگاه گندم کاران در سال ۱۳۹۲ در سه دهستان شهرستان هشتروند صورت گرفت و نظر به مطالب گفته شده در بالا نسبت به سنجش نگرش گندم کاران و عوامل مرتبط با آن نیز اقدام گردید.

## مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از لحاظ روش شناسی از نوع تحقیقات توصیفی، (غیرآزمایشی) همبستگی، به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات میدانی محسوب می‌شود. در ابتدای مطالعه و پس از بررسی نظام‌مند ادبیات نظری و مصاحبه با برخی صاحب‌نظران ابزار تحقیق (پرسشنامه) طراحی و برای به دست آوردن اطلاعات موردنیاز از طریق ارتباط مستقیم و به‌شیوه مصاحبه حضوری با گندم کاران در سر مزارع و موقع برداشت گندم در تابستان ۱۳۹۲ اقدام گردید. نگرش گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی به‌عنوان یک سازه یا شاخص ترکیبی و بر اساس مجموعه‌ای از ۱۰ گویه مورد اندازه‌گیری قرار گرفت. از این ۱۰ گویه ۶ گویه مثبت و در قالب طیف لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) و ۴ گویه منفی در قالب طیف لیکرت و به‌صورت معکوس از کاملاً موافقم (۱) تا کاملاً مخالفم (۵) مورد پرسش واقع شد. دلایل قطعه‌قطعه شدن اراضی نیز با ۸ گویه در قالب طیف لیکرت از هیچ (۰) تا خیلی زیاد (۵) مورد سؤال واقع شد. راهکارهای مناسب یکپارچه‌سازی اراضی دربردارنده ۱۵ گویه در قالب طیف شش سطحی لیکرت از هیچ (۰) تا خیلی زیاد (۵) بود و از گندم کاران خواسته شد که بر اساس مناسبت آن‌ها برای حل مشکلات موجود نظر خودشان را اعلام کنند.

اعتبار و روایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرات اساتید گروه‌های ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، زراعت و اصلاح نباتات دانشگاه زنجان و نیز کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی شهرستان هشتروند در این زمینه تعیین گردید. پایایی ابزار تحقیق نیز از طریق مطالعه مقدماتی بر روی ۲۰ گندم کار خارج از نمونه مورد مطالعه و محاسبه آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۵ برای شاخص سنجش نگرش و ۰/۸۰ برای شاخص اندازه‌گیری راهکارها به دست آمد. جامعه آماری مطالعه حاضر را کلیه گندم کاران شهرستان هشتروند در استان آذربایجان شرقی تشکیل می‌دادند که با استفاده از فرمول کوکران با خطای ۵ درصد و با لحاظ کردن انحراف معیار متغیر نگرش گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی ۱۸۶ گندم کار به‌عنوان نمونه مناسب جهت مطالعه به دست آمد. از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای تصادفی برای انتخاب نمونه‌ها استفاده گردید. به‌طوری‌که در مرحله اول با توجه به اینکه از کل خانوارهای روستایی ۳۵ در بخش نظرکهریزی و ۶۵ درصد در بخش مرکزی ساکن هستند لذا مقرر گردید که ۱۸۶ گندم کار نهایی مورد مطالعه به‌صورت نسبت فوق در دو بخش توزیع گردند. (جهت امکان‌پذیری انتخاب تصادفی گندم کاران و نیز احتمال عدم پاسخگویی برخی از آن‌ها روستاهای بالای ۲۰ خانوار مدنظر قرار گرفت). در مرحله دوم و نظر به گستردگی منطقه مورد مطالعه دهستان نظرکهریزی از بخش نظرکهریزی و دهستان‌های علی‌آباد و قرانقو از بخش مرکزی به‌صورت تصادفی جهت مطالعه انتخاب گردیدند. در مرحله سوم و با در نظر گرفتن کل گندم کاران هر دهستان تعداد روستاهای هر دهستان مشخص و از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده در داخل هر روستا گندم کاران انتخاب و مورد مطالعه واقع شدند که در جدول ۱ چارچوب نمونه‌گیری آورده شده است. لازم به توضیح است که تکنیک جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت حضوری و در سر مزرعه و در موقع برداشت گندم بود که محققین با توجه به ماهیت کاری خود در سر مزارع حضور یافته و داده‌های لازم را جمع‌آوری کردند. پس از جمع‌آوری داده‌ها و پردازش آن‌ها در Excel از طریق نرم‌افزار Spss20 کار تحلیل روی آن‌ها صورت گرفت.

جدول ۱. جامعه آماری و نمونه انتخاب شده جهت مطالعه

بخش	دهستان	کل گندم کاران	تعداد روستاهای مورد مطالعه	کل گندم کاران روستاهای نمونه	گندم کاران مورد مطالعه
مرکزی	قرانقو	۲۴۶۴	۷	۸۹۸	۶۵
نظر کهریزی	علی آباد	۱۱۶۲	۳	۳۸۱	۵۶
کل	نظر کهریزی	۱۹۰۰	۵	۲۷۱	۶۵
		۵۵۲۶	۱۵	۱۵۵۰	۱۸۶

### نتایج

گندم کاران مورد مطالعه تقریباً میان سال (میانگین برابر ۴۶ سال و انحراف معیار ۹/۶۳) بودند؛ و تمامی آن‌ها به غیر از دو نفرشان متأهل بودند. از نظر سطح تحصیلات، اکثریت گندم کاران (۶۸/۴ درصد) دارای مدرک راهنمایی و پایین تر بودند؛ که نشان دهنده بی سواد و کم سواد اکثریت افراد مورد مطالعه می باشد. با توجه به متوسط سابقه کشاورزی (۲۶ سال)، می توان گفت که گندم کاری به عنوان شغل پدری آن‌ها محسوب می شود. متوسط بعد خانوار پاسخگویان در حدود ۵ نفر (با کمینه ۲ و بیشینه ۱۲ نفر) بود. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که به طور متوسط گندم کاران مورد مطالعه در حدود ۱۲ قطعه (میانگین برابر با ۱۱/۴۹) را مالک بودند که با توجه به انحراف معیار بزرگ این متغیر (۱۰/۷۸ قطعه) باید گفت که در این منطقه پراکندگی قطعات به عنوان یکی از ویژگی‌های غالب نظام‌های بهره برداری کشاورزی مطرح است. مقدار بیشینه این متغیر ۶۰ قطعه بود و به عبارتی دیگر یکی از گندم کاران مورد مطالعه دارای ۶۰ قطعه زمین جدا از هم بود. متوسط عملکرد گندم کاران مورد مطالعه برابر با ۱/۵۴ تن گندم در هر هکتار بود که با توجه به انحراف معیار آن (برابر با ۰/۵۱ تن در هکتار) گندم کاران تقریباً از عملکرد مشابهی برخوردار بودند. در خصوص تجربه یکپارچه سازی قبلی، نتایج نشان داد که در حدود ۶۷ درصد از گندم کاران هیچ تجربه‌ای در این خصوص نداشته و در مقابل ۳۳ درصد تجربه‌ای قبلی (هر چند در حد تعویض چند قطعه کوچک) در این خصوص دارا بودند.

برای سنجش نظر کشاورزان در خصوص دلیل تعدد قطعات و پراکندگی قطعات زراعی از ۸ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده گردید. همانطوری که نتایج جدول ۲ نشان می دهد، چهار دلیل قوانین ارث، اصلاحات ارضی، اختصاص زمین به فرزندان بزرگ تر و خرید و فروش از نظر کشاورزان میزان تأثیرشان در ایجاد وضعیت موجود بیشتر از حد متوسط می باشد که در این بین مهم ترین دلیل را مربوط به قوانین ارث و تقسیم اراضی ناشی از آن ذکر کرده اند. همچنین مناسب نبودن زمین های هم جوار جهت یکپارچه نمودن، دخالت های نادرست سازمان های دولتی، انسجام پایین بین کشاورزان، نبود برنامه های انگیزشی در این زمینه، ترس از تصاحب دولت، متفاوت بودن جنس و مرغوبیت زمین ها از دیگر دلایل ایجاد این وضعیت از نظر کشاورزان بود که از طریق سؤال باز مورد پرسش قرار گرفت و با توجه به تعداد فراوانی ها مرتب گردید. در این ارتباط تاپا و نیرولا (۲۰۰۸) نیز در تحقیقی مشابه با نتایج حاضر در کشور نپال گزارش کردند که اندازه متوسط مالکیت ها در این کشور روبه کاهش و تعداد قطعات نیز در حال افزایش می باشد که سنت تقسیم زمین مابین ورثه، افزایش مستمر جمعیت، کمبود فرصت های اشتغال غیر کشاورزی و تعلق عاطفی و احساسی به زمین های اجدادی از جمله دلایل ایجاد وضعیت موجود گزارش گردیدند.

جدول ۲. رتبه‌بندی دلایل تعدد قطعات و پراکندگی قطعات زراعی از دیدگاه گندم کاران

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	گویه
۱	۱/۰۶	۳/۴۲	قوانین مربوط به ارث و تقسیم زمین مابین فرزندان و وراث
۲	۱/۳۷	۳/۲۱	اصلاحات اراضی صورت گرفته قبل از انقلاب اسلامی
۳	۱/۶۲	۳/۱	رشد جمعیت خانوادگی و تقسیم و اختصاص یک قطعه بزرگ به اولاد جدید
۴	۱/۱۵	۲/۵۱	خریدوفروش زمین بین اهالی و اختصاص زمین‌ها به مالکان مختلف
۵	۱/۲۹	۲/۴۸	کشاورزی معیشتی و فقر حاکم بر روستا
۶	۱/۳۹	۲/۳۵	فقدان مشاغل غیر کشاورزی و منابع جایگزین
۷	۱/۲۶	۲/۳۴	تعداد و زیادی محصولات کشت‌شده
۸	۱/۲۱	۱/۴۴	جهیزیه، مهریه، هدیه و مواردی از این قبیل

مأخذ: یافته‌های تحقیق  
\* طیف مورد استفاده: هیچ (۰) تا خیلی زیاد (۵)

جدول ۳. رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به نگرش گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی اراضی

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	گویه
۱	۱/۴۸	۳/۰۴	فکر می‌کنم در صورت تعویض قطعات، زمینه‌های مرغوب خود را از دست بدهم+
۲	۱/۵	۲/۳۱	من وابستگی روانی و علاقه شخصی زیادی به زمینه‌های اجدادی و پدری داشته و حاضر به فروش آن‌ها نیستم+
۳	۱/۰۲	۲/۲۹	در صورت اعطای وام مکفی حاضرم زمینه‌های خود را با دیگر کشاورزان معاوضه نمایم.
۴	۱/۴	۲/۲۵	پراکنده بودن قطعات بهتر از یکپارچه بودن آن‌ها به دلیل مواردی مانند آیش و تنوع محصولات کاشتی است.+
۵	۱/۴۲	۲/۰۷	داشتن زمین در جاهای مختلف روستا در مقایسه با یکپارچه بودن از لحاظ اعتبار خانوادگی بهتر است.+
۶	۱/۰۸	۱/۹۸	دولت باید قوانینی را تصویب کند که مانع از قطعه‌قطعه شدن اراضی موجود گردد.
۷	۱/۰۱	۱/۹۳	در صورت یکپارچه‌سازی، قیمت زمینه‌های موجود نسبت به حالت قبل افزایش پیدا می‌کند.
۸	۰/۸۱	۱/۸۸	هزینه‌های تولیدی و عملکردی در واحد سطح با وضعیت فعلی قطعات رضایت‌بخش نبوده و در صورت یکپارچه‌سازی عملکرد افزایش پیدا می‌کند.
۹	۰/۸۶	۱/۸۲	در صورت یکپارچه‌سازی، در نیروی کاری، میزان نهاده‌ها (کود، سم، بذر و ...) و نیز ماشین‌آلات صرفه‌جویی می‌شود.
۱۰	۰/۷۳	۱/۵۳	من به خاطر آشنایی با مزایای یکپارچه‌سازی حاضرم با دیگر کشاورزان زمین‌های خود را معاوضه یا یکپارچه کنم.

مأخذ: یافته‌های تحقیق \* طیف لیکرت: کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) - + گویه‌های منفی که به صورت معکوس امتیازدهی شدند.

یکی از متغیرهای مهم تأثیرگذار در خصوص یکپارچه‌سازی نگرش می‌باشد. نگرش گندم کاران با استفاده از شاخص ترکیبی متشکل از ۱۰ گویه در قالب طیف لیکرت پنج سطحی مورد بررسی قرار گرفت. رتبه‌بندی این گویه‌ها در جدول ۳ براساس میانگین صورت گرفته و در جایی که میانگین‌ها برابر بودند از ضریب تغییرات کوچک‌تر استفاده گردید. لازم به توضیح است که چهار گویه نگرشی که مشخص شده دارای مفهومی منفی بوده و لذا موقع تحلیل به صورت معکوس امتیازدهی گردیدند. همانطوری که مشاهده می‌شود، نگرانی از دست دادن زمینه‌های مرغوب (نزدیکی به جاده، کانال‌های آب، روستا، حاصلخیزی خاک، هموار بودن و غیره) در رتبه اول قرار گرفته است که وابستگی روحی و روانی به زمینه‌های

آب و اجدادی نیز در رتبه دوم اهمیت قرار گرفته است. همچنین از ده گویه پنج مورد اولی با توجه به میانگین بالاتر از متوسط طیف یعنی ۲/۵ از اهمیت بیشتری برخوردار هستند.

همچنین برای ارائه توصیفی بهتر از نگرش گندم کاران با توجه به این نکته که کمترین نمره نگرش برابر با ۱۰ و بیشترین نمره برابر با ۵۰ می‌گردید، لذا فاصله بین این دو عدد (۵۰-۱۰) به صورت مساوی به سه سطح نگرشی (نامساعد، خنثی و مساعد) تفکیک گردید که در جدول ۴ ارائه گردیده است. همان طوری که مشاهده می‌شود، اکثریت گندم کاران مورد مطالعه (۶۷/۷ درصد) از نگرش نامساعدی در خصوص یکپارچه‌سازی برخوردار بودند و با توجه به نگرش خنثی ۲۳/۳ درصد دیگر، هیچ‌یک از گندم کاران دارای نگرش مساعدی در خصوص یکپارچه‌سازی نبودند.

جدول ۴. توزیع فراوانی گندم کاران برحسب نگرش کلی نسبت به یکپارچه‌سازی اراضی

سطح نگرش	فراوانی	درصد فراوانی	سایر آمارها
نامساعد	۱۲۶	۶۷/۷	
خنثی	۶۰	۳۲/۳	میانگین: ۱/۳۲
مساعد	۰	۰	انحراف معیار: ۰/۴۷
جمع	۱۸۶	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که نگرش گندم کاران با سابقه کشاورزی آنان رابطه مثبت و معنی‌داری دارد ( $r=0/175$ ,  $p=0/001$ ) و گندم کاران با سابقه کشاورزی بالا (شاید به دلیل درک بیشتر مشکلات قطعه‌قطعه بودن اراضی) نگرش مساعدتری نسبت به یکپارچه‌سازی اراضی داشتند. ولی در نقطه مقابل گندمکارانی که دارای قطعات بیشتری بودند، نگرش آن‌ها نسبت به یکپارچه‌سازی منفی‌تر بود ( $r=-0/216$ ,  $p=0/01$ ). سایر متغیرهای مورد بررسی رابطه معنی‌داری با نگرش به یکپارچه‌سازی اراضی نداشتند. همچنین نتایج آزمون من‌ویت‌نی نشان داد که بین نگرش دو گروه از کشاورزانی که قبلاً سابقه یکپارچه‌سازی داشته و آن‌هایی که نداشتند، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ( $z=0/676$ ,  $p=0/49$ ).

یکی از دلایل عدم موفقیت طرح‌های یکپارچه‌سازی ارائه برنامه‌ها از طرف نهادهای دولتی بوده و با توجه به اینکه با وضعیت خود کشاورزان و نوع نظام بهره‌برداری آن‌ها مطابقت نداشته، لذا میزان پذیرش نیز کمتر بوده است. در این تحقیق با ارائه ۱۵ راهکار از گندم کاران خواسته شد که میزان تأثیر هر یک از این راهکارها در حل مشکل موجود را مشخص کنند که نتایج در جدول ۵ آورده شده است. گندم کاران عنوان کرده‌اند در صورتی که آن‌ها زمینه‌های خود را بجای تعویض یا یکپارچه کردن، به صورت مشترک زیر کشت ببرند، از موفقیت بالایی برخوردار خواهد بود. همچنین سرمایه‌گذاری دولت برای تسطیح و یکنواخت‌سازی اراضی روستایی در مراحل اولیه کار به‌عنوان دومین راهکار مطرح شد.

جهت مناسب بودن داده‌های مربوط به راهکارها جهت تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده گردید. میزان ضریب KMO برابر با ۰/۷۵۲ بود که در حد خوب برای تحلیل عاملی تفسیر می‌گردد (منصوف، ۱۳۸۵). همچنین میزان آزمون بارتلت برابر با ۸۳۳/۹ می‌باشد که در سطح یک درصد معنی‌دار است. از روش چرخش وریماکس برای بالا بردن تفسیر عامل‌ها استفاده گردید و در مجموع تعداد چهار عامل بر اساس مقادیر ویژه و نیز معیار عامل پیشین استخراج گردیدند که در جدول ۶ ارائه شده‌اند. به‌طور کلی چهار عامل فوق ۵۹/۹ درصد از واریانس کل مربوط به راهکارهای



یکپارچه‌سازی را تبیین کرده‌اند که سهم هر کدام از عامل‌ها نیز مشخص شده است.

جدول ۵. رتبه‌بندی راهکارهای ارائه‌شده توسط کشاورزان برای یکپارچه‌سازی اراضی

رتبه	انحراف معیار	*میانگین	گویه
۱	۱/۳۴	۲/۸۸	فعالیت گروهی کشاورزان به صورت مشاع و کشت اراضی یا فعالیت گروهی کشاورزان هم‌جواری
۲	۱/۳	۲/۸۱	سرمایه‌گذاری دولت برای تسطیح و یکنواخت سازی اراضی روستایی در مراحل اولیه کار
۳	۱/۰۹	۲/۶۸	معاوضه موقت قطعات کشاورزان با یکدیگر برای مدت خاصی و کشت یکپارچه آن‌ها با حفظ مالکیت شخصی
۴	۱/۰۴	۲/۶۸	تصویب قانونی در خصوص فروش قطعات کوچک کشاورزان به کشاورزانی که زمین بیشتری در منطقه دارند.
۵	۱/۱۲	۲/۴۱	الزام کشاورزان به یکپارچه‌سازی اراضی توسط تشکیل تعاونی‌های تولید خانوادگی و کشت یکپارچه قطعات
۶	۰/۹۳	۲/۲۳	تصویب قانونی در خصوص عدم امکان‌پذیری فروش زمین به غیر ساکنین روستا و غیر همسایه زمین
۷	۱/۱	۲/۳۸	بازدید بردن کشاورزان از نمونه طرح‌های موفق یکپارچه‌سازی اجرا شده در سایر مناطق و شهرستان‌ها
۸	۰/۹۲	۲/۲۳	عملیات نقشه‌برداری و کمک به کشاورزان در شناخت موقعیت جغرافیایی و کاداستر زمین‌های خودشان توسط دولت
۹	۱/۰۷	۲/۱۴	تصویب قانونی در خصوص فروش یا جابجایی زمین‌های پراکنده اطراف زمین‌های کشاورزان به همدیگر
۱۰	۱/۱۶	۲/۰۱	وضع قانون و مقررات دولتی برای تخصیص نهاده‌ها و اعتبارات بر اساس اندازه قطعات
۱۱	۰/۸۸	۱/۹۸	اعطای تسهیلاتی مانند تسهیلات کشاورزی، تجهیزات کشاورزی، کمک‌های عمرانی و ... به داوطلبین یکپارچه‌سازی
۱۲	۰/۸۸	۱/۹۳	آگاه‌سازی و تشویق کشاورزان از طریق برنامه‌های آموزشی و ترویجی مناسب
۱۳	۰/۷۶	۱/۹۳	ایجاد مزارع نمونه‌ای از طریق یکپارچه‌سازی و نشان دادن مزایای یکپارچه‌سازی به کشاورزان و روستاییان در روستا
۱۴	۰/۷۷	۱/۸۶	تشویق و ترغیب کشاورزان به یکپارچه‌سازی توسط رسانه‌های انبوهی رادیو و تلویزیون
۱۵	۰/۹۴	۱/۶۷	انتقال زمین به یکی از فرزندان ذکور خود و تقسیم سود حاصله بین وارثان

\*طیف لیکرت: هیچ (۰) تا خیلی زیاد (۵)

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶. عامل‌های استخراج‌شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	مقدار ویژه
۱	۲/۷۱	۱۸/۰۴	۱۸/۰۴	
۲	۲/۱۳	۱۴/۱۸	۳۲/۲۱	
۳	۲/۱۲	۱۴/۱۲	۴۶/۳۳	
۴	۲/۰۳	۱۳/۵۶	۵۲/۸۹	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جهت نام‌گذاری عامل‌ها به ماهیت متغیرهای موجود در هر عامل و نیز مهم‌ترین متغیرهای موجود در هر عامل توجه گردید که نتایج در جدول ۷ ارائه شده است.

## جدول ۷. متغیرهای مربوط به هر یک از عامل‌ها و میزان بار عاملی به‌دست‌آمده از ماتریس دوران یافته

عامل	متغیرهای مربوطه	بار عاملی
	انتقال زمین به یکی از فرزندان ذکور خود و تقسیم سود حاصله بین وارثان	۰/۷۵۶
اقدامات بازدارنده	تصویب قانونی در خصوص فروش یا جابجایی زمین‌های پراکنده اطراف زمین‌های کشاورزان به همدیگر	۰/۷۲۰
	وضع قوانین و مقررات دولتی برای تخصیص نهاده‌ها و اعتبارات بر اساس اندازه قطعات	۰/۷۰۵
	تصویب قانونی در خصوص عدم امکان‌پذیری فروش زمین به غیر ساکنین روستا و غیر همسایه زمین	۰/۶۸۳
	تصویب قانونی در خصوص فروش قطعات کوچک کشاورزان به کشاورزانی که زمین بیشتری در آن منطقه دارند	۰/۶۶۰
اقدامات مشاعی-تعاونی	فعالیت گروهی کشاورزان به‌صورت مشاع و کشت توأمان اراضی یا فعالیت گروهی کشاورزان هم‌جوار	۰/۸۱۲
	معاوضه موقت قطعات کشاورزان با یکدیگر برای مدت خاصی و کشت یکپارچه آن‌ها با حفظ مالکیت شخصی	۰/۸۱۷
	الزام کشاورزان به یکپارچه‌سازی اراضی توسط تشکیل تعاونی‌های تولید خانوادگی و کشت یکپارچه قطعات	۰/۶۱۷
	تشویق و ترغیب کشاورزان به یکپارچه‌سازی توسط رسانه‌های انبوهی رادیو و تلویزیون	۰/۶۱۲
تسهیلات	اعطای تسهیلاتی مانند تسهیلات کشاورزی، تجهیزات کشاورزی، کمک‌های عمرانی و ... به داوطلبین یکپارچه‌سازی	۰/۷۲۷
	عملیات نقشه‌برداری و کمک به کشاورزان در شناخت موقعیت جغرافیایی و کاداستر زمین‌های خودشان توسط دولت	۰/۷۱۱
	سرمایه‌گذاری دولت برای تسطیح و یکنواخت سازی اراضی روستایی در مراحل اولیه کار	۰/۶۰۶
ترویجی	ایجاد مزارع نمونه‌ای از طریق یکپارچه‌سازی و نشان دادن مزایای یکپارچه‌سازی به کشاورزان و روستاییان در روستا	۰/۷۷۴
	بازدید کشاورزان از نمونه طرح‌های موفق یکپارچه‌سازی اجراشده در سایر مناطق و شهرستان‌ها	۰/۷۶۱
	آگاه‌سازی و تشویق کشاورزان از طریق برنامه‌های آموزشی و ترویجی مناسب	۰/۷۲۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل اول با مقدار ویژه  $2/71$  به‌تنهایی تبیین‌کننده  $18/04$  درصد واریانس کل مجموعه مورد تحلیل است. با توجه به ماهیت متغیرهای موجود به نام اقدامات بازدارنده نام‌گذاری شد و این عامل بازتاب‌دهنده تصویب موارد قانونی است که باید مانع از ادامه و تکه‌تکه شدن زمین‌های کشاورزی گردد. در این عامل پنج متغیر با بارهای عاملی مشخص شده در جدول قراردارند. متغیرهایی مانند انتقال زمین به یکی از فرزندان و نحوه خریدوفروش قطعات زمین آمده‌است. درواقع گام اول حل مشکلات موجود توقف روند تقسیم زمین و در مرحله بعدی یکپارچه کردن آن‌ها می‌باشد. عامل دوم که چهار متغیر را در بردارد و  $14/18$  درصد از واریانس تحلیل عاملی را به خود اختصاص داده است، با توجه به طبیعت متغیرهایش به نام عامل اقدامات مشاعی-تعاونی نام‌گذاری گردید. این عامل در ارتباط با مسائل و مواردی می‌باشد که می‌بایستی جهت حل وضع فعلی اتخاذ گردد. در جامعه روستایی ایران به دلیل نقش و جایگاه زمین از لحاظ جامعه‌شناختی و روان‌شناختی برای کشاورزان تمامی برنامه‌های مربوط به یکپارچه‌سازی ناگزیر به حفظ این جایگاه می‌باشد و لذا نظام بهره‌برداری مشاعی و تعاونی با توجه به ماهیت آن می‌تواند موردتوجه واقع شود. عامل سوم با تبیین  $14/12$  درصد از واریانس تحلیل عاملی از سه متغیر تشکیل شده است. که با توجه به وجود متغیرهای مربوطه به‌عنوان اقدامات حمایتی و تسهیلاتی نام‌گذاری شد، چراکه به نقش تأثیرگذار دولت در این ارتباط می‌پردازد. عامل چهارم با بر عهده گرفتن  $13/56$  از واریانس تحلیل عاملی دربردارنده سه متغیر می‌باشد. در این عامل متغیرهایی که ماهیت انگیزشی و ترویجی دارند قرار گرفته‌اند و نشان می‌دهد که به‌موازات کارهای دیگر اشاره شده باید نسبت به آگاه‌سازی و انگیزه دهی به کشاورزان اقدام کرد.

## نتایج و بحث

این تحقیق باهدف سنجش نگرش گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی و نیز راهکارهای متناسب برای حل مشکل موجود از دیدگاه آن‌ها در نواحی روستایی شهرستان هشتگرد صورت گرفت. نتایج نشان داد که متأسفانه وضعیت موجود حکایت از پراکندگی زیاد قطعات اراضی گندم کاران می‌باشد، به طوری که متوسط تعداد قطعات گندم کاران مورد مطالعه در حدود ۱۲ قطعه می‌باشد که نشان می‌دهد نظام بهره‌برداری این منطقه هم به مانند کل کشور از پراکندگی و قطعه‌قطعه بودن رنج می‌برد.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که اکثریت گندم کاران (در حدود ۶۸ درصد) نگرش نامساعدی نسبت به یکپارچه‌سازی داشتند و در نگاهی دقیق‌تر به گویه‌های تشکیل‌دهنده نگرش مشاهده می‌گردد که ترس از دست دادن زمین‌های مرغوب و نیز وابستگی روحی روانی به زمین‌های آبا و اجدادی دارای وزن بیشتری در مقایسه با سایر گویه‌ها هستند. نتایج تحقیق در تضاد با نتایج جمشیدی و همکاران (۱۳۹۰) می‌باشد که گزارش کرده بودند نگرش اکثریت کشاورزان شیروان و چرداول مساعد و خوب می‌باشد. به نظر می‌رسد دلیل متفاوت بودن نگرش در مناطق مختلف به تجربیات قبلی آن‌ها و سایر موارد دیگری مرتبط باشد که باید مورد مطالعه قرار گیرد.

رتبه‌بندی راهکارهای ارائه‌شده توسط گندم کاران نشان داد که کشت و کار مشاعی گندم کاران با همدیگر و نیز سرمایه‌گذاری دولت برای تسطیح و یکنواخت سازی اراضی روستایی در مراحل اولیه کار از دیدگاه آن‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. در این ارتباط جمشیدی و همکاران (۱۳۹۰) نیز گزارش کردند که از نظر کشاورزان شیروان و چرداول سرمایه‌گذاری دولت در جهت یکنواخت کردن اراضی و فروش یا جابجایی زمین‌های پراکنده اطراف زمین‌های یک کشاورز به او و وضع قوانین و مقررات دولتی برای تخصیص نهاده‌ها بر اساس اندازه قطعات از مهم‌ترین اولویت‌های انتخاب‌شده توسط کشاورزان برای ساماندهی و یکپارچه‌سازی اراضی می‌باشد. همچنین تاپا و نیرولا (۲۰۰۸) در تحقیقی در کشور نپال گزارش کردند که مهم‌ترین و مناسب‌ترین راه برای یکپارچه‌سازی آن‌هایی هستند که به صورت خودجوش و با اختیار خود کشاورزان باشد و راهکارهایی که در آن کشاورز مجبور به پذیرش یا تغییر ساختار مالکیت خود نماید، با موفقیت همراه نخواهد بود. لیسک و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۴) نیز در تحقیقی با عنوان ادراک بهره‌برداران از یکپارچه‌سازی و میزان رضایت آن‌ها از نتایج طرح‌ها در کشور اسلونی گزارش کردند که مشارکت فعال بهره‌برداران در طرح‌های یکپارچه‌سازی پایه و اساس توسعه روش‌های مناسب بوده و روی ادراک آن‌ها تأثیر می‌گذارد. همچنین انتقال دانش و ارائه شیوه‌های مناسب در بین بهره‌برداران به خاطر تجارب بد گذشته آن‌ها در این زمینه (به دلیل اجرای پروژه‌های اجباری و نامتناسب با شرایط محلی و محیطی) و نیز وابستگی و تعلق خاطر سنتی به زمین، ضروری است.

بر اساس نتایج تحقیق پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد:

- ۱- با توجه به اینکه اکثریت گندم کاران مورد مطالعه از تحصیلات پایینی برخوردار بودند، لذا در راستای آگاه‌سازی و تشویق آن‌ها به امر یکپارچه‌سازی ضرورت دارد که برنامه‌های آموزشی و ترویجی متناسب با تحصیلات و وضعیت منطقه تدوین و اجرا گردد.
- ۲- نتایج تحقیق نشان داد که متوسط تعداد قطعات گندم کاران در حدود ۱۲ قطعه می‌باشد، لذا جلوگیری از تقسیم و

تکه‌تکه شدن مجدد زمین‌های موجود بایستی همراه با یکپارچه‌سازی مدنظر مسئولان باشد. پیشنهاد می‌شود که مسئولان شهرستانی از طریق ارائه آموزش‌های ترویجی به طرق مستقیم و غیرمستقیم اعم از کلاس‌های ترویجی در سطح روستاها و رسانه‌های جمعی به‌خصوص شبکه استانی آن را از مضرات ادامه وضع موجود آگاه نمایند. بدیهی است که ریشه‌ای این مشکل نیاز به سیاست‌گذاری‌های کلان ملی دارد.

۳- نتایج نشان داد که تعداد قطعات بالای زمین زراعی دارای رابطه منفی و معنی‌داری با نگرش آنان در خصوص یکپارچه‌سازی می‌باشد. لذا پیشنهاد می‌شود که طرح‌های مربوط به یکپارچه‌سازی ابتدا از کشاورزانی با قطعات کمتر و زمین بیشتر که دارای نگرش مساعدتری هستند، شروع شود و سپس سایر کشاورزان را به بازدید از مزارع یکپارچه شده ببرند تا از نزدیک با مزایای آن آشنا شوند.

۴- با توجه به اینکه نگرش اکثریت گندم کاران در خصوص یکپارچه‌سازی نامساعد بود و یکی از مهم‌ترین گویه‌های مرتبط وابستگی روحی و روانی به زمین‌های آباء و اجدادی و نیز مرغوب بودن زمین‌های خود بود، لذا پیشنهاد می‌شود از طریق برنامه‌های انگیزشی و آموزشی مرتبط زمینه تغییر نگرش آنان فراهم شود. در این ارتباط بازدیدهای دسته‌جمعی گندم کاران از مناطقی از استان و کشور که در آن‌ها طرح‌های یکپارچه‌سازی با موفقیت همراه بوده است، می‌تواند زمینه تغییر نگرش آن‌ها را فراهم آورد.

۵- نتایج تحلیل عاملی نشان داد که عامل اقدامات مشاعی و تعاونی به‌عنوان دومین عامل یکپارچه‌سازی مطرح است، لذا پیشنهاد می‌شود که قبل از شروع طرح‌های یکپارچه‌سازی ضمن سازمان‌دهی و کمک به کشاورزان در زمینه کشت مشارکتی فرصتی فراهم شود که آن‌ها اثرات ملموس یکپارچه‌سازی را مشاهده نمایند.

۶- نتایج رتبه‌بندی راه‌کارها از دیدگاه گندم کاران نشان داد که سرمایه‌گذاری دولت برای تسطیح و یکنواخت‌سازی اراضی روستایی در مراحل اولیه کار به‌عنوان دومین راهکار مهم مطرح شده است، لذا پیشنهاد می‌شود که دولت با شناسایی روستاها و گندم کاران علاقه‌مند، پروژه‌هایی را در این مناطق شروع نماید. همچنین دولت با نظارت و حمایت‌های همه‌جانبه‌ای همچون ارائه، راه‌اندازی و جایگزینی سیستم‌های نوین آبیاری تحت فشار و با پرداخت یارانه به‌جای سیستم‌های متداول فعلی، فراهم کردن وام به‌منظور توسعه فعالیت‌های آن‌ها و سایر موارد (خدمات ارشادی - حمایتی همه‌جانبه) کشاورزان را به معاوضه زمین‌های پراکنده و قطعه‌قطعه و تلفیق زمین‌های کوچک با آگاهی و رضایت خودشان تشویق کند.

۷- نتایج تحقیق حاضر نشان داد که یکی از دلایل اصلی قطعه‌قطعه شدن زمین‌های این منطقه تقسیم زمین‌ها بین فرزندان است. به نظر می‌رسد که اگر فعالیت‌های غیر کشاورزی نیز در منطقه رونق یابد، برخی از افراد دنبال این فعالیت‌ها رفته و از تقسیم بیشتر زمین جلوگیری خواهد شد. لذا پیشنهاد می‌شود که مطالعه جامعی در خصوص احداث صنایع فراوری و تبدیلی تکمیلی و نیز توریسم روستایی در این منطقه صورت گرفته و طبق نتایج حاصله نسبت به ایجاد و توسعه آن‌ها اقدام گردد.

## منابع

- اجلالی، ف.، توسلی، ر. و عسگری، ا. ۱۳۹۱. بررسی تأثیر یکپارچه‌سازی اراضی شالیزاری بر عملکرد برنج. پژوهش آب در کشاورزی، ۲۶: ۱۰۸-۱۱۵.
- استاندارداری استان آذربایجان شرقی. ۱۳۹۳. شهرستان هشترود، قابل دسترسی در: <http://ostan-as.gov.ir>. آخرین دستیابی: ۵ مهر ۱۳۹۳.
- افتخاری، ع. ۱۳۷۵. فرآیند یکپارچه‌سازی اراضی زراعی در جهان و ایران. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- امیر نژاد، ح. و رفیعی، ح. ۱۳۸۸. بررسی عوامل مؤثر در پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی شالی کاران در روستاهای منتخب استان مازندران. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۳: ۳۲۹-۳۳۸.
- امیری باغبادرانی، ب. ۱۳۷۲. اثر محرک‌ها در پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی در شهرستان فلاورجان استان اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی.
- امینی، ا.م.، احمدی، ع. و پاپ‌زن، ع. ۱۳۸۶. بررسی و مقایسه دلایل مخالفت بهره‌برداران با اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی زمین‌های کشاورزی در شهرستان کرمانشاه و منطقه لنجانان استان اصفهان. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۱: ۴۳۱-۴۱۷.
- آهنگر کلایی، م.، آشکار، ع.، اسدپور، ح. و علیپور، ع. ۱۳۸۵. بررسی نگرش کشاورزان به طرح یکپارچه‌سازی اراضی در شالیزارهای مازندران (مطالعه موردی روستای گلیرد شهرستان جویبار). اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۴: ۱۳۵-۱۵۳.
- باقری، ا. و شاه‌پسند، م. ۱۳۸۹. بررسی نگرش کشاورزان سیب‌زمینی‌کار دشت اردبیل نسبت به عملیات کشاورزی پایدار. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۱: ۲۴۲-۲۳۱.
- جمشیدی، ع.، تیموری، م. و جمشیدی، م. ۱۳۹۰. بررسی عوامل مؤثر بر پراکنش اراضی زراعی در شهرستان شیروان و چرداول و ارائه راه‌کارهای مناسب برای ساماندهی آن‌ها. تحقیقات و توسعه کشاورزی ایران، ۴۲: ۳۶۷-۳۷۸.
- سازمان جهاد کشاورزی شهرستان هشترود. ۱۳۹۳. وضعیت کشاورزی شهرستان، قابل دسترسی در: <http://eaj.ir>. آخرین دستیابی: ۱۵ تیر ۱۳۹۳.
- شیرزاد، ح. ۱۳۸۶. یکپارچه‌سازی اراضی به مثابه تصمیم جمعی دهقانی. جهاد، ترویج کشاورزی و توسعه روستایی، ۱۲۷: ۲۴۹-۲۱۳.
- عبداله‌زاده، غ. و کلانتری، خ. ۱۳۸۵. تحلیل عوامل مؤثر بر پراکندگی و تقسیم شدن اراضی کشاورزی. کشاورزی، ۸: ۶۷-۱۰۴.
- عمویگی، ع. و حیاتی، د. ۱۳۸۸. یکپارچه‌سازی اراضی چالش پیشروی پروژه‌های عمران روستایی و کشاورزی، سومین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی کشور، دانشگاه مشهد، ۱۱ و ۱۲ اسفند، مشهد.

- عینالی، ج.، فراهانی، ح. و سهرابی وفا، س. ۱۳۹۲. ارزیابی نقش یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی در بهبود تولید در بهره‌برداری‌های آبی: دهستان خراورد، شهرستان خدابنده. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۲: ۵۱-۶۹
- محسنی، ع. ۱۳۸۳. نوسازی و یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی در فرآیند توسعه. سنبله، ۱۷(۱۴): ۱۰-۱۳۳
- منصورفر، ک. ۱۳۸۵. روش‌های پیشرفته آماری، تهران: دانشگاه تهران.
- وثوقی، م. و فرجی، ا. ۱۳۸۵. پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی (مطالعه موردی روستاهای زرین دشت). جامعه‌شناسی ایران، ۷: ۱۰۱-۱۱۸.
- Ahnstrom, J., Hockert, J., Bergea, H. L., Francis, C., Skelton, P. and Hallgren, L. 2009. Farmers and nature conservation: What is known about attitudes, context factors and actions affecting conservation? *Agriculture and Food Systems*, 24: 38-47.
- Bullard, R. 2007. Land consolidation and rural development, *Papers in Land Management*. 10 Available online at: [www.anglia.ac.uk](http://www.anglia.ac.uk), visited: 2012.08.05.
- Demetriou, D., Stillwell, J., See, L. 2012. Land consolidation in Cyprus: why is an integrated planning decision support system required? *Land Use Policy*, 29: 131-142
- Koundouri, P., Nauges, C., Tzouvelekas, V. 2002. Endogenous technology adoption under production risk: theory and application to irrigation technology. (CSERGE Publications). Centre for Social and Economic Research on the Global Environment (CSERGE): London, UK. <http://discovery.ucl.ac.uk/17522>, visited: 2012.08.05.
- Lisec, A., Primožic, T., Ferlan, M., Sumrade, R., Drobne, S. 2014. Land owners' perception of land consolidation and their satisfaction with the results – Slovenian experiences, *Land Use Policy*, 38: 550-563
- Niroula, G. and Thapa, G. 2005. Impacts and causes of land fragmentation, and lessons land consolidation in South Asia. *Land Use Policy*, 22: 358-372
- Pašakarnis, G. and Maliene, V. 2010. Towards sustainable rural development in Central and Eastern Europe: Applying land consolidation. *Land Use Policy*, 27: 545-549.
- Saka, J. O., Okoruwa, V. O., Lawal, B.O., Ajijola, S., 2005. Adoption of improved rice varieties among small-holder farmers in south-western Nigeria. *World Journal of Agricultural Sciences*, 1: 42-49.
- Thapa, G., and Niroula, G. 2008. Alternative options of land consolidation in the mountains of Nepal: An analysis based on stakeholders' opinions, *Land Use Policy*, 25: 338-350
- Van Dijk, T. 2004. Land consolidation as Central Europe's Panacea reassessed. In *Proceedings of Symposium on Modern Land Consolidation*, 10-11.
- Willock, J., Deary, I. J., McGregor, M. M., Sutherland, A., Edwards-Jones, G., Morgan, O., Dent, B., Grieve, R., Gibson, G., Austin, E. 1999. Farmers' attitudes, objectives, behaviors and personality traits: the Edinburgh study of decision making on farms. *Journal of Vocational Behavior*.

## **Wheat Farmer's Land Consolidation Attitude and Suitable Solutions from Their Viewpoints in (Case Study: Hashtrood Township Rural Area**

**Ali Shams<sup>1\*</sup>, Javad Ahadzadeh<sup>2</sup>, Alireza Abbasi<sup>3</sup> and Zahra Hooshmandan Moghaddam Fard<sup>4</sup>**

Received: July 24, 2014

Accepted: September 29, 2014

### **Abstract**

Proper planning and implementation of sound programs and strategies is vital to agricultural development. Recognizing current problems and strengths of any section is required in the first step. One of the most important problems in the Iranian agriculture sector is land fragmentation. The purpose of this descriptive-correlational study was to investigate wheat farmers' attitude and land consolidation solutions from their viewpoints in the Hashtrood Township in year 2013. A group of experts from different majors confirmed the validity of the questionnaire used as our research tool and by conducting a pilot test and the Cronbach's alpha was calculated to be equal to 0.85 for attitude scale and 0.8 for solution scale, and hence its reliability was verified. The target population consisted of all of the wheat farmers in the Hashtrood Township in the East Azerbaijan province 186 of whom were selected as samples from 15 villages based on Cochran's sampling formula and the multi stage randomized sampling method. An analysis of the attitudes of wheat farmers revealed that 67.7 and 32.3 percent of them have unfavorable and neutral attitudes towards land consolidation. Also, there is a significant positive relationship between farming experience and their attitude in land consolidation, but there is a negative relationship between it and their total land segments. Factor analysis of data revealed that four factors named as deterrent actions, cooperative-common actions, supportive-infrastructure actions and motivational extension actions explained 59.9% of land consolidation solutions by wheat farmers.

**Keywords:** Agricultural Development, land consolidation, Wheat farmer's attitude, Wheat farmers, Hashtro

---

1 - Assistant Professor, Department of Agricultural Extension, Communication and Rural Development - University of Zanjan

2 - Graduate M.Sc. of Rural Development and Social Expert of Irrigation Project of Sahand Dam

3 - Graduate M.Sc. of Agricultural Extension and Education, University of Zanjan

4 - Ph.D Student of Agricultural Extension and Education, University of Zanjan

(\*-Corresponding Author E-mail: Shams@znu.ac.ir)